

**დიპლომატიის განვითარების ძირითადი
ასპექტები ოსმალეთის იმპერიაში**

დიპლომატია – არის საერთაშორისო ურთიერთობების მშვიდობიანი გზით წარმოების ხელშეწყობა. ის წარმოიშვა სახელმწიფოსთან ერთად [3,146]. ბრიტანელი დიპლომატის ნიკოლსონის [8,7] განმარტებით, არსებობს დიპლომატიის ორი, ვიწრო და ფართო გაგება: პირველი, მთავრობის ოფიციალური წარმომადგენლების – დიპლომატების მიერ წარმოებული შეხვედრების და მოლაპარაკებების პროცესია, ხოლო მეორე ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის წარმოებისას, პოლიტიკური ზეგავლენის პროცესში, გამოყენებულ მეთოდებსა და ტექნიკას გულისხმობს. სერ ერნესტ სეტოუსის აზრით კი, დიპლომატია – დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა მთავრობებს შორის ოფიციალური ურთიერთობების წარმოებისას გამოყენებული ინტელექტი და სენსიტიურობაა [16,15].

დიპლომატიამ რთული და საინტერესო გზა გაიარა ვიდრე აქამდე მოვიდოდა. ის თავისებურად განვითარდა ოსმალეთში. ოსმალეთის იმპერია (არსებობდა 1299-1923 წლებში) დაარსებიდან საუკუნე ნახევრის განმავლობაში გადაიქცა, ერთ-ერთ ყველაზე ანგარიშგასაწევ ძალად, არა მხოლოდ რეგიონში, არამედ მთელს მსოფლიოში, რაც თურქი მეცნიერების აზრით არ შეიძლება აიხსნას, მხოლოდ, იმპერიის პოლიტიკური, სამხედრო და ეკონომიკური სიძლიერით ის, უდავოდ, სწორი და წარმატებული დიპლომატიური ურთიერთობების შედეგია, რაზეც დიდი გავლენა იქონია, არა დიპლომატიის სფეროში მმართველი ფენის შესაბამისმა უნარ-ჩვევებმა და ამოცდილებამ, არამედ ქვეყნის გეოსტრატეგიულმა მდებარეობამ [11,69].

დიპლომატიამ ოსმალეთის იმპერიაში გაიარა სამი საფეხური: პირველი “ad hoc”¹ – ცალმხრივი/დროებითი დიპლომატიის, მეორე – ორმხრივი და მესამე – მუდმივი დიპლომატიის საფეხური. იმპერია, თავისი სიძლიერის ზენიტში (იგულისხმება სამი სულთნის პერიოდი: მეჰმედ II ფათიჰი (დამპყრობელი, 1451-1481), სელიმ I იაჟუზი (მრისხანე 1512-1520) და სულეიმან I კანუნი, (კანონმდებელი, 1520-1566) გამოიყენებდა ე.წ. “ad hoc“ დროებით/ცალმხრივ დიპლომატიას [16,22], რაც პროფესორ ორენჩის აზრით, ოსმალეთის სამხედრო ძლიერებით და სასურველის ძალის გამოყენებით მიღწევის უპირატესობით აიხსნება [11,1]. ხოლო მას შემდეგ, რაც ოსმალეთის იმპერიამ დასუსტება დაიწყო და ტერიტორიების დაკარგვის საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა იძულებული გახდა გადასულიყო, საერთო ევროპულ დიპლომატიურ ფორმაზე, ჯერ ორმხრივ და შემდეგ კი, მუდმივ დიპლომატიაზე [7,82], რასაც თურქი მეცნიერები, ხშირად, გადარჩენის დიპლომატიას უწოდებენ. მიუხედავად ამ მცდელობისა ოსმალეთის იმპერიის რღვევის პროცესი შეუქცევადი გახდა.

თავისი სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნების მიზნით, ოსმალეთის იმპერიაში, შემუშავებულ იქნა ქვეყნის განვითარების თავისებური მექანიზმები, რომელთანაგან ერთ-ერთს დიპლომატია წარმოადგენს, რომლის განვითარების პროცესიც სახელმწიფოს ჩა-

¹ „Ad hoc“ ლათინური სიტყვაა და სპეციალური მიზნისთვის განკუთვნილს ნიშნავს. „Ad hoc“ დიპლომატია, ანუ იგივე ცალმხრივი/დროებითი დიპლომატია სახელმწიფოთაშორისო ურთიერთობებში გარკვეული პრობლემის მოგვარებისათვის განკუთვნილ, დროებითი ხასიათის მქონე, დიპლომატიური დელეგაციის დაკომპლექტებას გულისხმობს. Tuncer H., “Tarihte ve Günümüzde Ad Hoc Diploması”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99878>

მოყალიბების პროცესის პარალელურად მიმდინარეობდა. იმპერია, თავიდან, დაარსების პირველ წლებში, შედარებით მოკრძალებულ საგარეო პოლიტიკას ატარებდა, ხოლო XV საუკუნის შუა ხანებიდან უკვე გაძლიერებული იმპერიის დიპლომატია, როგორც სახელმწიფოებრიობის განვითარებისა და შენარჩუნების ერთ-ერთი მექანიზმი, შესაბამის რეჟიმში იწყებს განვითარებას. ასეთ ვითარებაში ოსმალეთის სახელმწიფოს დიპლომატიური პრინციპი მოკრძალებული საფეხურიდან, „ქრისტიანულ დასავლეთთან მუდმივი მშვიდობის დაუშვებლობის,, პრინციპის საფეხურზე გადადის [13,645]. მეცნიერი თურანი, დიპლომატიის აღნიშნული პრინციპის გამოყენების მთავარ მიზეზად იმპერიის მმართველ ზედა ფენების დასავლეთთან მიმართებაში უპირატესობის განცდას ასახელებს [14,58]. აღნიშნული დიპლომატიური მეთოდის განმარტებისათვის პროფესორი ქარაგიოზი „ცივილიზაციური უპირატესობის არ აღიარების“ ტერმინს იყენებს, მისი აზრით, ძლიერი ოსმალეთი ცივილიზაციურად უფრო მაღლა მდგომ ევროპას თავის საპირწონედ არ მიიჩნევს და „თავის არიდების,, მეთოდს იყენებს [6,174].

ოსმალეთის იმპერიის მიერ დასავლეთთან მიმართებაში აღნიშნული დიპლომატიური მეთოდის გამოყენებასთან დაკავშირებით თურქ მეცნიერებს შორის აზრთა სხვადასხვაობაა. მეცნიერი სავაში განმარტავს, რომ თავდაპირველად, ოსმალეთის იმპერია ევროპასთან ურთიერთობებში ცალმხრივ დიპლომატიის პრინციპს იყენებდა შესაბამისად, ევროპაში – დიპლომატიური წარმომადგენლობა – ელჩობა არ გაუგზავნია, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ ოსმალეთში დიპლომატია თანამედროვე გაგებით ჯერ კიდევ ჩამოყალიბებული არ იყო, ამის დასტურად კი დიპლომატიაში – თანაბარ პირობებში მოლაპარაკების პრინციპს ასახელებს. უნდა არსებობდეს ელჩი, რომ არსებობდეს მოლაპარაკება, წინააღმდეგ შემთხვევაში დიპლომატია ვერ იარსებებს [13,10]. ამის საწინააღმდეგოდ მეცნიერი სანდერი თვლის, რომ ნებისმიერი ქვეყნის საგარეო პოლიტიკისა და დიპლომატიის განსაზღვრისთვის საჭირო არ არის საგარეო ასპარეზზე ქვეყნის წარსადგენად საგარეო მესვეურების არსებობა. ის თვლის, რომ მიუხედავად დიპლომატიური წარმომადგენლობის არ არსებობისა, ოსმალეთი მაინც აწარმოებდა წარმატებულ დიპლომატიურ ურთიერთობებს [12,20]. მეცნიერი აშკარად ცდილობს გაამართლოს ქვეყნის იმდროინდელი დიპლომატიური სისტემა და საკითხს სუბიექტურად უდგება. რაც რა თქმა უნდა არასწორია.

XVII საუკუნიდან ოსმალეთი კარგავს თავის ძლიერებას და იმპერიაში იწყება დადმასვლის პერიოდი. კრიზისულ მდგომარეობაში მყოფ ოსმალეთს უწევს ევროპის წინაშე თავის დახრა, რაც პირდაპირ ასოცირდება ქვეყნის დიპლომატიის განვითარებაზე. ამის ნათელი მაგალითია 1606 წლის ჟიტვატოროკის ზავი². ეს უკანასკნელი ოსმალეთის დიპლომატიის ისტორიაში გარდამტეხი პერიოდის დასაწყისად ითვლება. ზავის პირობებიდან გამომდინარე ჩანს, რომ ოსმალეთი იძულებულია შეცვალოს საგარეო პოლიტიკური კურსი და ცალმხრივი დიპლომატიის საფეხურიდან უფრო კომ-

²1592-1606 წლებში მიმდინარეობდა ოსმალეთ – ავსტრიის ომი. ოსმალეთი, რომელიც პარალელურად, აღმოსავლეთში, ირანის წინააღმდეგაც ომს აწარმოებდა მიხვდა, რომ ერთდროულად ომის ორ ფრონტზე (დასავლეთით – ავსტრიასთან, აღმოსავლეთით – ირანთან) წარმოება შეუძლებელი იყო, ამიტომაც დაინტერესებული იყო ავსტრიასთან ზავის დადებით. 1606 წლის 11 ნოემბერს ჟიტვატოროკში (უნგრეთი) მხარეებს შორის დაიდო ზავი. სულთანმა უარი თქვა ავსტრიისგან ყოველწლიური ხარკის (30 ათასი დუკატის ოდენობით) აღებაზე. სწორედ ამ ხელშეკრულებაში აისახა ოსმალეთის საგარეო პოლიტიკური ძლიერების დასუსტება, შეჩერდა მისი წინსვლა ცენტრალური ევროპისაკენ. იხ. სვანიძე, მ., თურქეთის ისტორია 1299-2000, გამომცემლობა არტანუჯი, თბილისი, 2007, გვ. 191-192.

პრომისულ/დათმობითი ხასიათის საფეხურზე გადადის [11,1]. აქვე უნდა აღინიშნოს, მეორე გარდამტეხი მოვლენა, კერძოდ 1699 წლის კარლოვიცის ზავი³, რის შემდეგაც ოსმალეთმა, ყველა მიმართულებით, აშკარა, უკუსვლა დაიწყო. თურქი მეცნიერები თვლიან, რომ სწორედ აქედან მოყოლებული, ოსმალური დიპლომატია კარგავს არა მხოლოდ პრესტიჟს საგარეო ასპარეზზე, არამედ ტერიტორიებსაც და იძულებული ხდება აღიაროს ევროპის სახელმწიფოთა უპირატესობა [9,676].

უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ მიუხედავად დანაკარგისა ოსმალეთი ევრევე არ გადასულა თავდაცვით პოლიტიკაზე. თურქი მეცნიერები ამის დასტურად, 1711 წელს, პრუტის ბრძოლაში, რუსების წინააღმდეგ მოპოვებულ გამარჯვებას ასახელებენ. თუმცა, მას შემდეგ, რაც ოსმალეთი, გაერთიანებული ვენეციური და ავსტრიული ძალების წინააღმდეგ ბრძოლაში მარცხდება და ხელს აწერს პოჟარევაძის საზავო ხელშეკრულებას (1718)⁴, იძულებული ხდება პირველად, ოფიციალურად, აღიაროს დასავლეთის უპირატესობა, რის შემდეგაც ევროპაში დროებითი ელჩობის გაგზავნას იწყებს [18,115]. აღნიშნული მოვლენა ორმხრივი დიპლომატიური ურთიერთობების დასაწყისად ითვლება, რომელიც XVIII საუკუნის 90-იან წლებამდე გაგრძელდა, ხოლო მას შემდეგ რაც, სულთან სელიმ (1789-1807) მესამის ინიციატივით ევროპაში არსებული დროებითი საელჩოები მუდმივ საელჩოებად გადაკეთდა ოსმალეთის დიპლომატია, ოფიციალურად, ორმხრივი დიპლომატიური საფეხურიდან მუდმივზე გადავიდა. [18,116], სულთან სელიმის მესამის მიერ დაწყებული ეს პროცესი ვენის კონგრესამდე (1815) გაგრძელდა და 1818 წელს საერთაშორისო დიპლომატიის ძირითადი წესების და დებულებების განმსაზღვრელი Aix la Chapelle-ს (1818 წელს ქ. აახენში, საღვთო აღიანისის პირველი დიპლომატიური კონფერენცია) ხელშეკრულების მიღებამდე გაგარძელდა [18,117]. ამიერიდან, ოსმალეთმა, მთელი ევროპის მსგავსად, საერთაშორისო დიპლომატიის რეგულაციები მიიღო და გაითავისა [11,10].

ოსმალურ დიპლომატიაზე საუბრისას უნდა აღინიშნოს, რომ იმპერია ცალმხრი-

³1699 წლის 26 იანვარს კარლოვიცში დაიდო ზავი. მხარეები: ერთის მხრივ, ოსმალეთი, მეორეს მხრივ, „წმინდა ლიგაში“ შემავალი ქვეყნები: ავსტრია, პოლონეთი, ვენეცია და რუსეთი. ხელშეკრულებით ოსმალეთმა პირველად დაკარგა მთელი რიგი დაპყრობილი ტერიტორიები. ქვეყნებს, რომლებიც ადრე ოსმალეთს სხვადასხვა სახით უხდიდნენ გადასახადს (ხარაჯა), უნდა შეეწყვიტათ მისი გადახდა. რუსეთმა კონფერენციაზე ვერ შეძლო სამშვიდობო საზავო ხელშეკრულების დადება, საბოლოოდ, 1700 წლის 3 ივლისს, სტამბოლში, დაიდო საზავო ხელშეკრულება ოსმალეთსა და რუსეთს შორის. ხელშეკრულებით, პირველად, ოსმალეთ-რუსეთის ურთიერთობის ისტორიაში რუსეთმა მიიღო უფლება პყლოდა თავისი ელჩი სტამბოლში. 1702 წელს რუსეთის პირველი ელჩი ტოლსტოი სტამბოლში ჩავიდა. კარლოვიცისა და სტამბოლის ხელშეკრულებებით პირველად მოხდა ოსმალეთის მიერ დაპყრობილი ტერიტორიების განაწილება ევროპის სახელმწიფოების მიერ. ეს იყო ოსმალეთის პირველი საერთაშორისო დანაწილება. დაიწყო ევროპიდან თურქების განდევნის ხანგრძლივი პროცესი. საბოლოოდ შეჩერდა ოსმალეთის წინსვლა ევროპაში და დაიწყო ოსმალეთის „უკან დახევის პერიოდი“, რომელიც 1921 წლამდე გაგრძელდა. იხ. სვანიძე, მ., თურქეთის ისტორია 1299-2000, გამომცემლობა არტანუჯი, თბილისი, 2007, გვ. 222-223.

⁴1718 წლის ივნისში, სერბიის ქალაქ პოჟარევაძში, დაიწყო საზავო მოლაპარაკება. მხარეები: ოსმალეთი, ავსტრია და ვენეცია. წარმოებული ომის შედეგად ოსმალეთმა მარცხი განიცადა, რამაც გამოიწვია მისი მდგომარეობის კიდევ უფრო გაუარესება. ის იძულებული გახდა დაედო საზავო ხელშეკრულება. იხ. სვანიძე, მ., თურქეთის ისტორია 1299-2000, გამომცემლობა არტანუჯი, თბილისი, 2007, გვ.232

ვი დიპლომატიური ურთიერთობების წარმოებისას ამა თუ იმ სახელწიფოსთან მიმართებაში გამოიყენებდა რელიგიურ და პოლიტიკურ მიდგომებს, რისი ნათელი მაგალითიცაა სახელმწიფოთა კვალიფიკაცია მუსლიმური თუ არამუსლიმური, სუნიტური თუ შიიტური, კათოლიკური თუ პროტესტანტული ნიშნის მიხედვით. ოსმალური დიპლომატიური ტრადიციების ჩამოყალიბებაზე დიდი გავლენა მოახდინა ისეთმა ცნებებმა როგორცაა: დარულ ისლამი (darülislam), დარულ ჰარბი (darülharb), ემანი (eman) და აჰიდ ნამე (ahidname) [11,68].

ოსლამური სამართლის მიხედვით, მიწები, სადაც არ არის ომი და სუფევს მშვიდობა დარულ ისლამად იგივე ისლამის ქვეყნად იწოდება, ხოლო მიწები, სადაც არ სუფევს ისლამი იწოდებოდა დარულ ჰარბი იგივე ბრძოლის ველი. ამ ორ სამყაროს -დარულ ისლამსა და დარულ ჰარბს შორის დაპირისპირება მხოლოდ და მხოლოდ მას შემდეგ დასრულდება, როდესაც მთელი კაცობრიობა ისლამს მიიღებს. შესაბამისად, შეუძლებელი ხდება მუსლიმურ და ქრისტიანულ სახელწიფოებს შორის მშვიდობის მიღწევა. თუმცა, დროთა განმავლობაში, ტერიტორიების გაფართოების ფონზე დიპლომატიური და საგაჭრო ურთიერთობების ზრდამ თავისი შედეგი გამოიღო და ზემოთ ხსენებლ ორ ცნებას შორის ჩნდება ახალი, გარდამავალი ცნება დარულ სულჰი (darüssulh – მშვიდობიან შეთანხმებას გულისხმობს), რომელმაც მნიშვნელოვანი გარდამტეხი როლი შეასრულა მუსლიმურ და ქრისტიანულ სამყაროს შორის ურთიერთობების მოწესრიგების საქმეში [11,71].

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ XVIII საუკუნემდე, ვიდრე ოსმალეთი მუდმივი დიპლომატიის საფეხურზე გადავიდოდა, იმპერიის დიპლომატიურ ტრადიციაში, ძირითად პრინციპად ემანის სისტემა ითვლებოდა, რომელიც დარულ ისლამის და დარულ ჰარბის განუყოფელი ნაწილი იყო. სიტყვა ემანე არაბული „ემნ,-“დან მოდის და უსაფრთხოს ნიშნავს. აქედან გამომდინარე, ემანეს სისტემა (ნებისმიერი ქვეყნის მიერ ისლამური ქვეყნისადმი დანებების შემთხვევაში) უსაფრთხოების გარანტიის უზრუნველყოფას გულისხმობს. [11, 71-72].

ოსმალეთის დიპლომატიის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ელემენტს აჰიდ ნამე წარმოადგენს, რომელიც თავისი შინაარსით ძალიან ჰგავს ემანეს. ისლამური სამართლის პრინციპზე დაფუძნებული აჰიდ ნამე – ორ სახელმწიფოს შორის მშვიდობიანი ხასიათის მქონე ტექსტის გაფორმებას გულისხმობს. ის, არ წარმოადგენს მხარეების მიერ ხელმოწერილ ორმხრივ დოკუმენტს და არ ითვალისწინებს ურთიერთპასუხისმგებლობას. აჰიდ ნამე, უცხო სახელმწიფოსათვის ცალმხრივად შემუშავებულ, სამშვიდობო ურთიერთობების განმსაზღვრელი პირობების და საგაჭრო პრივილეგიების შემცველ ტექსტს წარმოადგენს. თურქი მეცნიერების აზრით, მიუხედავად აჰიდ ნამეების ცალმხრივობისა მათ, დიდი როლი ითამაშეს ოსმალეთის დასავლეთთან პოლიტიკური ურთიერთობების განვითარების და დიპლომატიის ინსტიტუციონალიზაციის საქმეში [11, 72].

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ოსმალეთი სამხედრო იმპერიას წარმოადგენდა, შესაბამისად, თავდაპირველად, სამხედრო სფეროს უფრო მეტი ყურადღება ეთმობოდა, ვიდრე დიპლომატიას. სამხედრო ძლიერება და უპირატესობა ოსმალეთს, ძალის გამოყენებით, სასურველის მიღების უპირატესობას აძლევდა. იმპერიაში დიპლომატია განიხილებოდა არა, როგორც მშვიდობიანი მოლაპარაკების საშუალება, არამედ როგორც კონფლიქტის მოგვარების შესაძლებლობა სამხედრო ჩარევის გზით. მაგრამ მას შემდეგ, რაც იმპერიამ თავისი სამხედრო ძლიერება დაკარგა იძულებული გახდა, გადარჩენისთვის, დიპლომატიის გზას დადგომოდა. როგორც მეცნიერი სანდერი [12,154] აღნიშნავს, “იარაღი ჩაანაცვლა დიპლომატიამ”, ამიერიდან ოსმალეთი გა-

დარჩენის და არსებულის შენარჩუნების მიზნით საშინაო და საგარეო ასპარეზზე ძალთა წონასწორობის პოლიტიკაზე გადადის [2,450]. ქვეყნის მმართველი ფენების მიერ, ქვეყნის შიგნით შექმნილი რთული ვითარების მოსაგვარებლად, გარე სამყაროსგან დახმარების ძიება, თანხიმათის რეფორმები, იანიჩართა კორპუსის მოსპობა, სამხედრო-ლენური სისტემის ლიკვიდაცია, ევროპული სახელმწიფო სისტემის მიღება, ევროპული ტიპის სამინისტროების შექმნა დიპლომატიის განვითარების გზაზე გადადგმული პროგრესული ნაბიჯებია. სწორედ, ამ პერიოდს უკავშირდება დიპლომატიის, როგორც დარგის ჩამოყალიბების პროცესი, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იქმნება (უცხო ქვეყნის წარმომადგენლებთან მიმოწერის და ურთიერთობების გაადვილების მიზნით) სათარჯიმნო ბიუროები [7,85].

სწორედ სელიმ მესამის პერიოდში, რომელიც ისტორიაში ცნობილია, როგორც სულთანი რეფორმატორი, დასავლეთთან დაახლოების მიზნით დაიწყო ევროპის დედაქალაქებში მუდმივი წარმომადგენლობების – საელჩოების გახსნის პროცესი, რაც ორმხრივი დიპლომატიის⁵ საფუძვრიდან მუდმივ დიპლომატიაზე გადასვლის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს [15,50]. ოსმალეთის იმპერიის პირველი მუდმივი დიპლომატიური წარმომადგენლობა – საელჩო, 1793 წელს, ინგლისში გაიხსნა, პირველი მუდმივი ელჩი კი, იუსუფ ალა ეფენდი (მისიის პერიოდი: 1793-1796) გახდა [10,240]. მუდმივი საელჩოები გაიხსნა აგრეთვე ბერლინში (1795), პარიზში (1796) და ა.შ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია დიპლომატიურ მისიაში მყოფი ელჩების მიერ დაწერილი სეფარეთ ნამეები (ელჩობის წიგნი). მასში აღწერილი იყო ცნობები ევროპული ქვეყნების პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემის შესახებ. სწორედ, სეფარეთ ნამეები გახდა, შემდგომში, ოსმალეთის იმპერიაში, რეფორმების ინპროვიზაციის წყარო [1,262].

XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ოსმალეთის იმპერია გარე სამყაროსთან მმართველაში წონასწორობის შესანარჩუნებლად დიპლომატიურ ურთიერთობებს სავალდებულოდ და საჭიროდ მიიჩნევდა. აღნიშნულ პერიოდში (მაგ. 1878 წლის ბერლინის კონფერენცია) კი, დასუსტებული ოსმალეთის დიპლომატია მინორულ დონეზე იდგა [4,172]. მეცნიერი გირგინი აღნიშნავს, რომ სამხედრო ძლიერების გარეშე დიპლომატიას არანაირი ძალა და მნიშვნელობა არა აქვს. მისი აზრით, ოსმალური დიპლომატია პირველმა მსოფლიო ომმა დაასრულა. სწორედ, ამ ომში, სამხედრო თვალსაზრისით ჩამოშლილი იმპერიის დიპლომატიამ სრული კოლაფსი განიცადა [5,13].

ამრიგად, თუ დავეთანხმებით რეასლისტების მიდგომას, სადაც საგარეო პოლიტიკური წარმატება და მისი ერთ-ერთი მთავარი ელემენტი დიპლომატიური ურთიერთობები შიდა პოლიტიკური წარმატების პირდაპირპროპორციულია, შეიძლება ითქვას, რომ თავდაპირველად, საშინაო ასპარეზზე, ძლიერი ოსმალეთი შესაბამის საგარეო პოლიტიკას აწარმოებდა, ხოლო მოგვიანებით, ქვეყნის შიგნით არსებულმა რთულმა მდგომარეობამ ის, საგარეო პოლიტიკური კურსის შეცვლის აუცილებლობის წინაშე დააყენა.

⁵ ოსმალეთის იმპერიის მიერ არჩეული ცალმხრივი/დროებითი დიპლომატიური კურსის წარმოებისას, აჰმეთ III (1703-1730) სულთნობის პერიოდში, კერძოდ კი, 1720 წელს, პარიზში, გაგზავნილ იქნა პირველი დროებითი ელჩობა – მეჰმეთ ჩელები ირმი სეკიზის ხელმძღვანელობით. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ მეჰმედ ჩელებმა შეადგინა დეტალური ანგარიში ევროპაში თავისი საქმიანობის შესახებ. ეს უკანასკნელი კი, ოსმალეთის იმპერიისათვის დასავლეთისკენ გახსნილ პირველ ფანჯარად იქცა. იხ. სვანიძე, მ., თურქეთის ისტორია 1299-2000, გამომცემლობა არტანუჯი, თბილისი, 2007, გვ. 234

ლიტერატურა:

1. სვანიძე, მ., თურქეთის ისტორია 1299-2000, გამომცემლობა არტანუჯი, თბილისი, 2007|;
2. Davison R. H., “The Modernization of Ottoman Diplomacy in The Tanzimat Period”, AÜ, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ankara, 2000, N:11;
3. Dağ A. E., Uluslararası İlişkiler Ve Diplomasi Sözlüğü, Anka Yayınları, İstanbul, Mayıs 2004;
4. Erdoğan T., “1856 Paris Kongresi- 1878 Berlin Kongresi Arasında Osmanlı Dış Politikası”, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999;
5. Girgin, K., Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994;
6. Karagöz İ., “Osmanlı Devletinde Islahat Hareketleri Ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839)”, OTAM, Sayı: 6, 1995;
7. Kodaman T., VE Akçay E. Y., Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi Ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2010, Sayı:22;
8. Nicolson, H., Diplomasi, İstanbul, Altın Kitaplar, 1970;
9. Odoka H., “Osmanlı Diplomasinin Batılılaşması”, Osmanlı, C. I, 1999;
10. Ortaylı İ., Osmanlı’da Milletler Ve Diplomasi, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009;
11. Örenç, A. F., Osmanlı Diplomasi Tarihi, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul, 2010;
12. Sander O., Anka’nın Yükselişi Ve Düşüşü, İmge Kitabevi, Ankara, 3. Baskı, 2004;
13. Savaş, A., İ., “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, Osmanlı, C. I, 1999;
14. Turan N. S., “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgisinin Değişimi Ve Elçilerin Etkisi, (18. Ve 19.Yüzyıllar)”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, N: 2, 2004;
15. Tuncer, H., Eski Ve Yeni Diplomasi, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2002;
16. Tuncer, H Küresel Diplomasi, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2006;
17. Tuncer H., “Tarihte ve Günümüzde Ad Hoc Diplomasi”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99878>. (წვდომა 14.10.2020);
18. Kurtaran U, Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar İle Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, N: 38, 2015 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/2039/21185.pdf> (წვდომა 29.11.2020).

Indira Phutkaradze

**Key Aspects Of The Development Of Diplomacy
In The Ottoman Empire**

Summary

Diplomacy has gone through many complicated but interesting phases especially in Ottoman Empire. Here we describe 3 phases of diplomacy in Ottoman Empire. First “ad hoc“ it can be seen in Ottoman military power and its use in achieving the desired goal by using force. After the decline of the Ottoman Empire, when it started losing its territories, all the focus went to bilateral and permanent diplomacy respectively.